

TORE LUND

IDEALISTEN, PENGARNA OCH MARKNADEN

Den materiella sidan av Viktor Rydbergs författarskap

Förord

För femton år sen gav jag ut en bok om Viktor Rydbergs författarskap, en ganska spekulativ sådan, och – förstod jag, lite stukad – inte särskilt övertygande. Jag drömde (och drömmer fortfarande) om en fortsättning, men under tiden kom jag – som ett sidospår – att intressera mig för en mer handfast aspekt av författarskapet, nämligen dess ekonomi. Vad fick han betalt för sina verk, hur fungerade de på marknaden, vad betydde relationerna till tidskrifter och förlag? Målgruppen för en sådan bok skulle visserligen bli smal, men å andra sidan skulle det mesta som stod i den vara ovedersägligt och säkert belagt. Och om produkten skulle bli tråkig, så var detektivarbetet på vägen dit desto roligare – tänk bara när man hittar honoraret för dikten "Drömliv" i en kassabok på Krigsarkivet. Att få boken i tryck kändes inte särskilt brådskande, men nu är det i alla fall gjort.

Mina tack vill jag rikta till Johan Svedjedal, för att jag fått presentera mitt projekt, och delar av resultatet, inför det litteratursociologiska seminariet i Uppsala. Till Andreas Hedberg och Birthe Sjöberg, för synpunkter som jag kanske borde följt i högre grad. Till Albert Bonniers förlag, för att jag fått tillgång till det rika Rydbergsmaterialet i deras arkiv, och lite extra till Barbro Ek, som vägledde mig i arkivet på den tiden det låg i förlagets källare. Till Norstedts, som också släppt in mig i sitt arkiv. Till alla hjälpsamma bibliotekarier på Kungliga biblioteket, universitetsbiblioteken i Göteborg, Uppsala och Lund, Det Kongelige Bibliotek i Köpenhamn och universitetsbiblioteket i Oslo. Till alla vänliga arkivarier på Centrum för Näringslivshistoria,

Nordiska museet, Krigsarkivet, Stockholms stadsarkiv och Riksarkivet i Göteborg, Marieberg och Arninge. Till de fonder som finansierat tryckningen (se nästa sida). Och slutligen, förstås, till Chattis.

Denna bok är utgiven med stöd av
Stiftelsen Konung Gustaf VI Adolfs fond för svensk kultur
och
Kungliga Patriotiska Sällskapet.

Innehåll

A. Inledning

- a.1. Bakgrund, målsättning och avgränsningar
- a.2. Studiens uppbyggnad
- a.3. Tidigare forskning
- a.4. Källor. Formalia
- a.5. Om mynt och pengars värde
- a.6. Om upphovsrätt
- a.7. Bakgrund: ekonomi och försörjning 1828–1855

B. Kronologisk översikt

- b.1 – b.117

C. Inkomster

- c.1. Inkomst av anställningar
- c.2. Inkomster från publicerade verk
- c.3. Övriga inkomster
- c.4. Sammanställning av inkomster
- c.5. Inkomster, utgifter och sparande

D. Författaren och förläggarna

- d.1. Adolf Köster
- d.2. C. F. Arwidsson
- d.3. Hedlund & Lindskog
- d.4. Oscar Lamm
- d.5. Hjalmar Ewerlöf
- d.6. Lars Johan Hierta
- d.7. Hans Forssell
- d.8. Torsten Hedlund

- d.9. Joseph Seligmann och Hugo Geber
- d.10. Albert Bonnier
- d.11. P. A. Norstedt & Söner
- d.12. Utgivningen av de samlade skrifterna
- d.13. Kampen om Rydberg: en sammanfattning

E. Viktor Rydberg på marknaden

- e.1. Honorar och kontraktsmodeller
- e.2. Jämförelser
- e.3. Typografi och honorar
- e.4. Upplagestorlekar och spridning
- e.5. Priser och utförande
- e.6. Tidskrifter: relationer och honorar
- e.7. Danska förlagskontakter och honorar

F. Försörjningsarbete och författarskap

- f.1. Inledning
- f.2. Författaren på tidningen
- f.3. Föreläsare i Göteborg och Stockholm
- f.4. Kort försök som fri författare
- f.5. Summering

G. Strategier, mönster och mål

- Bilagor. Honorar för verk publicerade 1857-95
- Exkurser
- Litteratur- och källförteckning
- Personregister

A. Inledning

a.1. Bakgrund, målsättning och avgränsningar

Omätligt stort är det inflytande, Viktor Rydberg utövat och ännu genom sina skrifter utövar på vårt folks odling.¹

... det är näppeligen för mycket sagt, att Viktor Rydberg under en lång följd av år tjänstgjorde som ett slags svenskt kultursamvete.²

Ingen, som undersöker svenskt bildningsliv, kan gå förbi Viktor Rydberg. Hans inflytande har, direkt och indirekt, varit otroligt.³

Viktor Rydbergs författarskap uppfattades, under hans livstid och flera decennier därefter, som ett av landets viktigaste och mest inflytelserika. Det har också genomforsats grundligt, men främst från "idésidan". Författarskapets praktiska och materiella sida har däremot ägnats föga intresse. En sådan slagsida är naturlig, eftersom Rydberg (som tänkare) var en utpräglad idealist och (som författare) en utpräglad idédiktare. Men inte ens den mest uttalade idealist kan undvika att komma i beröring med och ta hänsyn till det materiella. Hur finansierades hans författarskap? Hur fungerade det på marknaden? Vad betydde han för förlagen, och vad betydde de för honom? Och hur påverkades författarskapets inriktning, karaktär och omfång av försörjningsfrågan?

Avsikten med detta arbete är att fylla denna kunskapslucka, och att försöka besvara de frågor som ställdes ovan. En bakomliggande tanke har varit att en sådan studie behövs som delunderlag till en modernare Rydbergsbiografi än den hittills enda av format, Karl Warburgs från år 1900. Vare sig det nu blir jag eller någon annan som skriver den.

I andra hand hoppas jag att arbetet kan ha ett förlagshistoriskt intresse, samt att det skall kunna användas i komparativa studier av författarskaps materiella förutsättningar och utfall. Jag tänker mig att Rydberg kan fungera som exempel på en författare i det ekonomiskt sett översta skiktet, men också som representant för en under 1800-talet inte helt ovanlig författarroll, nämligen författaren som lyckas skapa sig en "nationell" ställning, med inflytande långt utanför det litterära fältet. I Rydbergs fall uttryckt med epitet som "profet", "siare", "nationens lärare" och "moralisk högsta domstol". Alla formulerade inom en romantisk-idealistisk tankestil, och till synes hemmahörande i en annan värld än marknadens. Hur finansierades siare och liknande gestalter?

Tidsmässigt är min undersökning i huvudsak avgränsad till åren 1855 till 1895, det vill säga från och med att han fick den anställning som blev startpunkten för hans egentliga författarbana, den under vilken han publicerar under eget namn, möter sin publik och bygger sin författaridentitet, och fram till hans död. För att ge en bakgrund till denna bana har jag dock även, i slutet av detta kapitel, lagt in ett översiktligt avsnitt om perioden före 1855. Åt andra hållet överskrids tidsgränsen i ett avsnitt om utgivningen av hans samlade skrifter, som planlades och inleddes 1896. Orsaken till att det tagits med är dels att denna utgivning kontrastvis belyser vad som *inte* gjordes under hans livstid, och dels att det ekonomiska resultatet ger ett slags mått på det ackumulerade värdet av hans produktion vid tiden för hans död.

Inom dessa ramar har jag satsat på en "bred" snarare än "djup" behandling av ämnet, och på beskrivande framställning snarare än på teoristyrd analys. Vilket i båda fallen är en anpassning till mina egna förutsättningar och begränsningar.

a.2. Studiens uppbyggnad

Studien består, utöver inledningen, av sex [kapitel \(B-G\)](#) .

Kapitel B är en *kronologisk översikt* av det rydbergiska författarskapets materiella historia, dess ekonomi och fysiska produkter. Avsikten är dels att ge en orientering och en

faktagrund inför den fortsatta framställningen, dels att ge ett provisoriskt komplement till Warburgs idéinriktade biografi. För att underlätta hänvisningar har kapitlet delats upp i ett stort antal numrerade punkter, i princip en för varje större verk som publicerats, eller för vilket konkreta diskussioner om publicering förts. – Den som inte vill fördjupa sig i detaljer om Rydbergs enskilda verk kan utan problem hoppa över detta kapitel och gå direkt till de följande. **Kapitel B** kan i så fall fungera som ett "uppslagsverk", där man vid behov kan finna mer information om och belägg för saker som nämns i de senare kapitlen.

Kapitel C är en kartläggning av Rydbergs *inkomster* från olika källor. Avsnittet c.1 behandlar lön från anställningar, c.2 honorar och c.3 övriga inkomster (priser, stipendier, teaterersättningar, inkomster från arv och kapital). Avsnitt c.4 ägnas åt sammanställningar av olika slag: inkomster från anställning och författarskap under olika perioder, från olika typer av publikationer, från nyskrivna verk vs. nya utgåvor av gamla, och från olika utgivningsländer. Avsnitt c.5, slutligen, ägnas åt några reflexioner om hans totala ekonomi, med hänsyn både till inkomster och utgifter.

Framställningen i denna del fokuserar på siffror, uppskattningar och hårda fakta. Ett undantag är c.3.2, där jag tar upp det statliga författaranslag som Rydberg tilldelades av Svenska Akademien och hans reaktion på detta; här försöker jag modifiera den bild som getts av tidigare forskning.

Kapitel D tar upp Rydbergs *relationer till förlag och förläggare*. Ett avsnitt ägnas varje förlag där han gav ut någon bok, och ett behandlar utgivningen av hans samlade skrifter. En underliggande tråd är Albert Bonniers gradvisa erövring av kontrollen över Rydbergs verk. Denna "framgångssaga" har förut berättats av Karl-Otto Bonnier i hans förlagsmonografi; min avsikt har varit att komplettera, komplicera och i någon mån korrigera hans framställning. En särskild utvikning har ägnats Rydbergs roll i förlagets hantering av Giftasaffären. – Jag har också försökt att lyfta fram hur S. A. Hedlunds roll som Rydbergs manager stundom har kolliderat med hans egna intressen.

Kapitel E har jag kallat "*Viktor Rydberg på marknaden*". Dess första del (**e.1**) tar upp kontraktstyper och honorarsmodeller. I e.2 tar jag upp utfallet, i kronor räknat, och jämför med andra författare under samma period. Ett särskilt avsnitt (e.3) ägnas åt sambandet mellan typografi och honorar. - Medan dessa avsnitt således behandlar *inkomstsidan* av författarens relation med marknaden så tar de följande upp *spridningen av hans verk*. I e.4 försöker jag summera hur stora *upplagor* de gick ut i under hans livstid, även här satt i relation till andra författare. Efter hans död hävdades att höga priser hindrat hans verk att nå utanför de översta samhällslagren; i e.5 studerar jag prisutvecklingen på hans verk, tar upp relationen till deras allt "finare" fysiska utformning, och visar hur förslag om billigare utgåvor visserligen lades fram men inte realiserades förrän efter hans död.

Framställningen i e.1 till e.5 fokuseras på hans böcker, som stod för huvuddelen av författarinkomsterna. Hans viktigaste *tidskriftsrelationer* behandlas, tämligen kortfattat, i e.6. De vore värda en utförligare behandling, men det bör nog göras i en särskild studie, bland annat för att de går längre in i det ideologiska och politiska än vad förlagsrelationerna gör. - Slutligen behandlar jag i e.7, mycket kortfattat, Rydberg på den *danska marknaden*.

Rydberg hade under hela sin karriär ett försörjningsarbete vid sidan av författandet. I **kapitel F** tar jag, med utgångspunkt från en gammal debatt, upp frågan hur *samexistensen mellan arbete och författarskap* fungerade. Fram till mitten av 1870-talet var han anställd på Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning, därefter arbetade han som akademisk föreläsare. Övergången utlöstes av en hänvändelse från Bjørnstjerne Bjørnson till tidningens redaktör S. A. Hedlund, och debatten gällde om den var bra eller dålig för Rydbergs författarskap. Jag försöker belysa samexistensens villkor och utfall ur ett lite bredare perspektiv; dessutom försöker jag visa att Rydberg, innan han landar i föreläsartjänsten, faktiskt prövar att agera med sikte på en försörjning som fri författare på marknaden.

I **kapitel G**, bokens sista och kortaste, lämnar jag så siffrorna och går in i det mer spekulativa: jag försöker summera vilka *mönster* som framträder i Rydbergs verk och verksamhet, när man betraktar dem från den materiella sidan, och diskuterar vad dessa mönster kan säga om hans *mål* med sitt författarskap. En diskussion som förs i dialog med den bild som Warburg ger i sin biografi, utifrån helt andra utgångspunkter.

Jag föreställer mig att olika delar av boken kan intressera läsare med olika inriktning. Några kapitel vänder sig främst till dem som sysslar med Rydberg, medan andra kanske kan ha ett mer allmänt intresse för förlagshistoriker eller för dem som studerar de ekonomiska villkoren på äldre tiders bokmarknad. Jag har därför försökt göra de olika kapitlen någorlunda självbärande. Baksidan är förstås att det blir en del upprepningar för den som läser boken från pärm till pärm.

a.3 Tidigare forskning

Den materiella sidan av Rydbergs författarskap har, som nämnts, inte ägnats någon större uppmärksamhet. Det gäller både dess ekonomi (försörjning, honorar, förlagsrelationer) och dess fysiska produkter (utformning, upplagestorlekar, prissättning och spridning).

Karl Warburgs biografi (*Viktor Rydberg. En lefnadsteckning. I-II*, Stockholm 1900, hädanefter citerad som "Warburg"), ger visserligen inte mycket plats åt det materiella, men den ger en användbar helhetsbild av Rydbergs liv och verk, en struktur att hänga upp mer specialiserade studier på.⁴ Axel Forsströms detaljerade och väldokumenterade bok om hans tidiga år (*Viktor Rydberg. Barndom och ungdom 1828-1855*, Lund 1960) intresserar sig i hög grad för det ekonomiska, men slutar just där det egentliga författarskapet börjar.

Bibliotekarien och boksamlaren J. Viktor Johansson sysslade länge med "ett större arbete om Viktor Rydbergs författarskaps yttre historia", men till trycket kom bara två uppsatser om "Viktor Rydberg och typografien" och "Singoalla i bokhistorisk

belysning".⁵ Hans arkiv finns på Göteborgs universitetsbibliotek, men några spår av det "större arbetet" har jag inte funnit där.⁶

I Andreas Hedbergs avhandling (*En strid för det som borde vara. Viktor Rydberg som moderniseringskritiker 1891-1895*, Hedemora 2012) handlar ett avsnitt om "spridning och presentationer av Viktor Rydbergs författarskap 1896-2003". Här finns bland annat en detaljerad statistik över utgivningen av hans verk efter hans död. Kronologiskt kompletterar våra studier varandra, med överlappning endast beträffande utgivningen av de samlade skrifterna.

Relationen mellan Rydberg och hans viktigaste förläggare, Albert Bonnier, ägnas ett avsevärt utrymme i Karl-Otto Bonniers förlagshistorik (*Bonniers. En bokhandlarefamilj. III-IV*, Stockholm 1930-1931).

Förhållandet mellan Rydberg och S. A. Hedlund, som förutom att vara Rydbergs arbetsgivare och närmaste vän även fungerade som hans manager ("homme d'affaires"), har behandlats på många håll - förutom av Warburg bland annat av Henrik Hedlund (*S. A. Hedlund. Hans liv och gärning, I-II*, Göteborg 1930) och Olle Gellerman (*S. A. Hedlund. Legendarisk tidningsman och liberal politiker*, Stockholm 1998) - men beträffande den ekonomiska sidan av deras relation har man egentligen inte kommit längre än till att framhålla hur opraktisk Rydberg själv var på området.

Värdefulla översikter av den svenska bokmarknaden under den här undersökta perioden har publicerats av Sven Rinman (*Studier i svensk bokhandel. Svenska bokförläggare-föreningen 1843-1887*, Stockholm 1951) och Johan Svedjedal (*Bokens samhälle. Svenska Bokförläggareföreningen och svensk bokmarknad 1887-1943*, Stockholm 1993). Karl-Erik Lundevall har med sifferälskarens entusiasm fyllt sin avhandling (*Från åttital till nittital. Om åttitalslitteraturen och Heidenstams debut och program*, Stockholm 1953) med information om upplagor och författarinkomster under 1880- och 90-talen; några av dem gäller Rydberg och de övriga har varit mycket användbara vid jämförelser.

a.4 Källor. Formalia

Källor som bara använts för specifika avsnitt behandlas i sitt sammanhang. Här bara några ord om sådana som varit generellt viktiga för studien.

En samling av Rydbergsrelaterade förlagskontrakt från 1865 till 1937 finns på Göteborgs universitetsbibliotek. Samlingen - som består av författarrättsinnehavarens exemplar - kan mycket väl vara fullständig i den meningen att den täcker alla överenskommelser där formella kontrakt upprättats. De flesta kontrakten slöts med Albert Bonniers förlag, och deras exemplar finns i företagets arkiv. Det är, beträffande de egna utgåvorna, något fullständigare än GUB:s samling, eftersom det även täcker utgåvor där "kontraktet" inskränker sig till några formuleringar på det kvitto där författaren erkänner mottagandet av honoraret.

Bonniers arkiv, som numera finns på Centrum för Näringslivshistoria, har varit ovärderligt för mitt arbete. Förutom samlingen av kontrakt har jag haft tillgång till förlagets upplageböcker, författarreskontra (förteckningar över utbetalade honorar) och korrespondens, både ingående och utgående (den senare finns till stor del sparad i kopieböcker).

Brev har överhuvudtaget varit en central källa i min undersökning, och med tanke på S. A. Hedlunds roll i Rydbergs affärer har jag ägnat hans korrespondens lika stort intresse som Viktors och hans hustru Susens. Hedlunds brevsamling (inkommande brev, ibland med anteckningar om vad han svarat) finns på Göteborgs universitetsbibliotek, medan Viktor och Susens (inkommande brev plus en hel del avskrifter av utgående) finns på Kungliga biblioteket. Av Viktor Rydbergs utgående brev har jag gått igenom nästan alla kända (det finns ungefär 1000 sådana), av Susen Rydbergs dem som jag med hänsyn till adressat och tillkomstår har bedömt vara av intresse i sammanhanget. - Beträffande de inkommande breven är det känt att Rydberg gjorde en gallring före sin utländska resa 1874.⁷ Efter hans död förstörde Susen så gott som alla brev från hans och hennes släktingar och de flesta brev till sig själv (undantagen gäller främst brevväxlingar som berör praktiska

författarskapsfrågor och där hon fungerat som Viktors stand-in). Hon har också försökt få sina vänner att förstöra hennes brev till dem, och gissningsvis är det en bön av det slaget som gjort att det finns så få brev från Rydbergs till familjen Hedlund efter flytten till Stockholm 1884.⁸

Kungliga bibliotekets databas över digitaliserad svensk dagspress har, liksom motsvarande databaser i Danmark, Finland och Norge, visat sig mycket användbar för att söka information på om förlag och enskilda verk i annonser, notiser och recensioner.

Verket har en omfattande notapparat. För att minska volymen har jag tillåtit mig en del förkortningar i den. De tre oftast förekommande namnen har, särskilt i referenser till brev, förkortats till VR (Viktor Rydberg), SAH (Sven Adolf Hedlund) och AB (Albert Bonnier). Göteborgs handels- och sjöfartstidning, i brödtexten kallad för "Handelstidningen", förkortas i noterna till GHT. Kungliga biblioteket blir KB och Göteborgs universitetsbibliotek GUB. Vid hänvisningar till Rydbergssamlingen på KB:s handskriftsavdelning används dess signum (KB L40).

De brev som refereras till i noterna finns vanligen bevarade i mottagarens arkiv; var dessa finns listas i källförteckningen i slutet av boken. I noterna anges bara var breven finns tillgängliga om de blivit tryckta, eller om de finns i något annat arkiv än mottagarens. En del av Rydbergs utgående brev har bara bevarats som avskrifter i KB:s Rydbergssamling (L40:154 eller 155), vilket i så fall har angivits. Ett urval av hans brev, och av S. A. Hedlunds brev till honom, har tryckts i *Viktor Rydbergs brev. I-III*, utgivna av Emil Haverman, Stockholm 1923-1926. Verket ifråga citeras här som "*Brev*". Haverman har dock valt bort de flesta brev som handlar om författarskapets praktiska sidor - inklusive förlagskontakter - och i de som tagits med har han vanligen uteslutit avsnitt som rör ekonomiska angelägenheter (*Brev*, I, s. ix). Jag har i noterna påpekat sådana uteslutningar när de har relevans för min framställning.

Eftersom min bok främst handlar om fysiska utgåvor av Rydbergs verk, och inte om "verken-i-sig", så har jag använt

den dåtida stavningen av deras titlar.

a5. Om mynt och pengars värde

När man på 1850-talet talade om priser eller löner eller honorar, så kunde de anges i *riksdaler banco* (rdr b:co) eller *riksdaler riksgälds* (rdr rgs). Orsaken låg några decennier tillbaka, när både riksbanken och riksgäldskontoret gav ut sedlar och de senare hade fallit i värde. En riksdaler banco motsvarade därför $1 \frac{1}{2}$ riksdaler riksgälds. Sedlarna var numera gemensamma, med båda beloppen angivna. Båda typerna av daler var indelade i 48 skilling.

Bancoräkningen var den "officiella"; den användes i statens budget och för att ange statstjänstemännens löner, och den fick också den finaste platsen på sedeln. Men vanligt folk tänkte och räknade normalt i riksgälds. Det avspeglas också i valörerna på sedlarna – de är alltid "jämna" räknat i riksgälds. Som sedeln på 32 skilling b:co (1 rdr rgs), eller den på $\frac{62}{3}$ rdr b:co (10 rdr rgs).

1857 genomfördes en reform som innebar att man införde ett enhetligt myntslag, riksdaler riksmünt (rdr rmt). Den nya dalern var lika mycket värd som en riksdaler riksgälds, men den var uppdelad i 100 öre. I praktiken slog dock inte den nya räkningen igenom förrän 1858–59, när de nya sedlarna och mynten började produceras.

1873 genomfördes en ny myntreform, varvid riksdalern döptes om till "krona", med oförändrat värde och fortfarande delad i 100 öre. Samtidigt infördes samma valuta i Danmark och Norge. En dansk eller norsk krona var alltså lika mycket värd som en svensk, eftersom alla länderna tillämpade silvermyntfot och kronorna var knutna till (nästan) samma silvermängd. Reformen sammanföll med Rydbergs genombrott i Danmark, fast hans första danska honorar betalades i gamla rigsdaler, som var dubbelt så mycket värda som svenska riksdaler riksmünt.⁹

Eftersom $1 \text{ rdr rgs} = 1 \text{ rdr rmt} = 1 \text{ krona}$, så har jag genomgående räknat med (och räknat om till) kronor och ören i texten. Belopp i riksdaler banco har dock både angivits som sådana och omräknade till kronor.

I icke-officiella dokument från 1850-talet, till exempel i privata brev, händer det att man talar om "riksdaler" utan att ange om det handlar om banco eller riksgälds. En genomgång av brev från Viktor Rydberg och hans bror Carl August (den senare var ekonomiskt lagd och skrev ofta om pengar) visar att även de tycks ha använt riksgälds som default - menar de banco så skriver de det. Det framgår också att bancoräkning används när det finns särskilda skäl, t. ex. när brodern berättar om lärarlöner (som var statligt reglerade).¹⁰ När han skall summera vad han lagt ut på sin utbildning räknar han däremot i riksgälds.¹¹ Jag har därför antagit att belopp som nämns utan bestämning i deras brev avser riksgälds.

Silvermyntfoten gjorde att inflationen var nästan obefintlig. En krona 1895 var värd ungefär lika mycket som en krona 1875 eller en riksdaler riksgälds 1855. Förändringarna var små och följde konjunkturen - vid goda tider steg priserna med kanske 10 %, var det lågkonjunktur sjönk de lika mycket. För exaktare uppgifter hänvisas till tabellen nedan. Kontentan blir i alla fall att alla löner, honorar och priser som anges i den här boken är sinsemellan jämförbara. Den "moderna" inflationen börjar inte förrän under första världskriget. Sedan går det snabbt, och en krona från 2020 är bara värd en femtioåttendedel av genomsnittet för perioden 1855-95. Vill man göra en ungefärlig översättning av bokens summor till "nuvärden" kan man alltså multiplicera med 60. Men en sådan omräkning har ett begränsat värde; den "varukorg" som används för att beräkna indexet har ändrats över åren, olika varor och tjänster har haft *mycket* olika prisutveckling, och det samhälle som pengarna användes i såg väldigt annorlunda ut.

Levnadskostnadsindex/KPI, med juli 1914 som bas (= 100)¹²

2020	4 878	1875	95,1
1914	100	1870	80,2
1900	86,0	1865	78,3
1895	75,9	1860	80,6
1890	80,8	1855	82,8
1885	79,7	1850	66,5
1880	87,5		

a.6. Om upphovsrätt

Att författare till tryckt skrift hade upphovsrätt till sitt verk slogs fast i 1810 och 1812 års tryckfrihetsförordningar. Om rätten inte dessförinnan hade sålts, så fördes den efter författarens död över till arvingarna. Skyddstiden var från början obegränsad, men begränsades i 1877 års *lag om litterär äganderätt* (SFS 1877:28) till 50 år efter författarens död.¹³

Till skydd mot oklara avtal stipulerade 1877 års lag (§6) också att förlaget måste ha författarens medgivande för att trycka mer än en upplaga eller mer än 1000 exemplar.

Även verk som tryckts i en *tidskrift* var skyddade av upphovsrätten; de regler som gällde i början av Rydbergs karriär hade fastställts 1844.¹⁴ I 1877 års lag (§5) klargjordes att tidskriftens utgivare hade rätten till verket i ett år från och med att det trycktes, men därefter stod det författaren fritt att även publicera det i annan form.

För material som publicerats i *dagspressen* gällde andra regler. "Uppsatser, hämtade ur dagblad" fick fritt avtryckas av andra tidningar, under förutsättning att källan angavs.¹⁵ Däremot var de skyddade mot återgivning i t. ex. bokform. Regeln om källangivelse slarvades det ofta med, vilket föranledde en tydligare formulering i 1877 års lag (§12). Där gavs även möjlighet att skydda "vetenskapliga avhandlingar och vittra arbeten, ävensom andra uppsatser så vida de äro av större omfång", förutsatt att man vid publiceringen hade angett att eftertryck var förbjudet.¹⁶

I lagen (§11) klargjordes också att upphovsrätten inte hindrade publicering av "delar av tryckt skrift" i samlingar och antologier avsedda för bruk vid gudstjänst eller undervisning. Likaså var det fritt fram att tonsätta annans text och sedan låta den ingå i ett nottryck.

Översättningar var skyddade på samma sätt som andra verk. Det vill säga: man hade upphovsrätt, *inom* landet, till de översättningar man gjort från andra språk. Utländska översättningar av svenska författares verk var en annan sak, eftersom internationella upphovsrättsregler saknades. Införande

av översättningsskydd, förutsatt att ömsesidiga avtal kunde träffas med andra länder, hade föreslagits men förkastats under arbetet med 1877 års lag. Däremot lyckades regeringen öppna dörren för avtal med Norge och Danmark, med hjälp av den juridiska fiktionen att det rörde sig om "olika munarter" av samma språk.¹⁷ Sådana avtal träffades också, vilket i Rydbergs fall innebar att han fick rätt till ersättning vid översättningar av hans verk till norska (från och med 1878) och danska (från och med 1880). *Svensk författningssamling* (SFS) 1877:42 (Norge) och 1879:58 (Danmark).¹⁸ Skyddstiden blev lika lång som i Sverige.

Med Frankrike och Italien träffades särskilda överenskommelser, giltiga från och med 1885, som under vissa villkor gav författaren rätten till översättningar av sina verk, dock högst fem år från publiceringen av originalet.¹⁹ För Rydbergs del fick de ingen betydelse.

Den internationella Bernkonventionen tillkom 1886 och innebar ett översättningsskydd som till en början omfattade tio år men senare förlängdes. Sverige anslöt sig dock först 1904, och då med övergångsregler som inte fasades ut förrän 1919.²⁰ Rent praktiskt innebar det att Rydbergs verk bara hade ett mer omfattande internationellt skydd under åren 1920–1925. Effekterna av det faller dock utanför ramen för min studie.

a.7. Bakgrund: ekonomi och försörjning 1828–1855²¹

Abraham Victor Rydberg²² föddes i Jönköping den 18 december 1828, som femte barnet till Johan Rydberg och Hedvig Christina, född Düker. Fadern var av bondesläkt, hade varit soldat, deltagit i finska kriget, avancerat till underofficer och blivit vaktchef vid häktet i Jönköping, med tjänstebostad i fängelsebyggnaden. Modern kom från en lantmätarsläkt. Hon var utbildad barnmorska och sägs "med utomordentlig duglighet" ha skött sitt hushåll. Socialt får familjen räknas till lägre medelklass, men hemmet tycks ha varit förhållandevis välbärgat, och ambitionerna kan märkas i satsningen på barnens utbildning – Viktors äldre bröder placerades båda i stadens läroverk.²³

Sommaren 1834 kom koleran till Sverige, och Jönköping drabbades hårt - en sjundedel av stadens invånare dog. Inklusiv Hedvig Christina Rydberg och hennes yngsta dotter. Hennes man tog till flaskan, förlorade jobb och bostad - det tog bara en månad - och fråntogs vårdnaden av barnen, som spreds åt olika håll.²⁴ Wilhelm (f. 1821), som gått igenom läroverkets apologistklasser ("reallinje"), tog värvning och blev småningom underofficer vid Göta artilleriregemente i Göteborg. Wilhelmina (f. 1822) fick tjänst hos änkan till en lagman och fick där så mycket boklig bildning att hon åtminstone kunde överväga att försörja sig med privatlektioner. Carl August (f. 1824) fick sluta på "storskolan" och sattes i lära hos en bagare; han slet sedan många år som gesäll innan han 1848 öppnade eget i Jönköping, ett försök som snabbt slutade med konkurs. Hedvig (f. 1826) blev piga och arbetade senare i broderns bageri; efter kraschen togs hon om hand av en skräddarhustru vars man farit till Amerika. När denne sände pengar till biljetten fick Hedvig följa med - det var 1851, året när emigrationen kom igång på allvar - och redan i utskeppningshamnen träffade hon en annan svensk som gjort lycka *over there* men förlorat sin hustru och nu återvänt för att hämta en ny.²⁵

Mannen som utsågs till Viktors förmyndare hette Ahlstedt och var skomakare. Tanken var att Viktor skulle sättas i lära hos honom, men tills vidare utackorderades han hos änkan Sara Ottergren, som försörjde sig på att stryka krås och spetsar.²⁶ Ersättningen som fostermor torde ha följt den kommunala fattigvårdens riktlinjer, 25 kr/år för barn under 10 år. (För äldre barn sänktes ersättningen med en tredjedel, eftersom de då förväntades kunna bidra till försörjningen).²⁷ Pengarna kom från Viktors del av arvet efter modern, men 1839 var de slut, och från fadern fanns inget att få - han kunde inte försörja sig själv, utan åkte in och ut på fattighuset tills han 1841 bannlystes därifrån såsom oregerlig. Kort därefter lyckades man få in honom på ett invalidhem i Stockholm för veteraner från finska kriget.²⁸ När det åtta år senare lades ner skickades han hem igen, nu tydligen nerlugnad och försedd med en liten pension. Den sista tiden (1849-54) skötte han av dottern Wilhelmina.

Men tillbaka till Viktor och 1839. Det enkla sättet att hantera hans försörjning hade varit att sätta honom i arbete som skomakarlärling. Istället sökte och fick Ahlstedt pengar från fattigvården för att han skulle kunna fortsätta på läroverket, där han börjat föregående år och visat sig "särdeles" studiebenägen.²⁹ Pådrivare och möjliggörare var prosten Johan Wetterling, som var inspektor för läroverket och ordförande i fattigvårdsdirektionen. Efter 1840 kunde fattigvården inte längre ställa upp, men Wetterling ordnade istället bidrag ur en donationsfond, förvaltd av kyrkorådet. Tillsammans med anslag ur skolans stipendiefond och en serie premier lyckades man göra det möjligt för den medellöse gossen att ta sig igenom hela "lärdomsskolan", d. v. s. läroverkets sexåriga klassiska linje, den som öppnade vägen till gymnasiestudier och vidare till universitetet.³⁰

1839 bytte Viktor också fostermor, kanske för att Sara Ottergren inte längre hade råd att ta emot honom för den erbjudna ersättningen.³¹ Efterträderskan klarade läget genom att dra ner på kostnaderna - "aldrig mätt", mindes Rydberg som vuxen.³² Från och med 1842 kunde han dock inackordera sig hos andra - som informator hos ståndspersoner ute på landet under loven, och som studiestöd åt deras i staden inkvarterade barn under terminerna. Våren 1845 tycks han t. o. m. haft råd att hyra eget rum.³³

I lärdomsskolans högsta ringar hade de flesta av hans klasskamrater redan hoppat av.³⁴ Till gymnasierna och universiteten fortsatte bara en liten andel av rikets unga män (kvinnorna kom naturligtvis inte i fråga). De flesta av dem skulle bli präster, även om universitetsutbildningarna också kunde leda till andra platser inom den bildade eliten - t. ex. inom rättsväsendet och statsförvaltningen, eller vid någon av de högre utbildningsanstalterna. Men att försörja sig under studietiden var nästan omöjligt utan stöd från familj, släktingar eller andra gynnare. Rydberg hade inget sådant när han hösten 1845 anlände till gymnasiet i Växjö och blev känd som "fattiglappen".³⁵ Donationsfonden i Jönköping fortsatte att skicka bidrag, men varken de eller inkomsterna från

privatlektioner räckte till mat, kläder och husrum. Efter att förgäves ha sökt skaffa lån i Jönköping tvingades han ge upp, och i slutet på vårterminen 1847 lämnade han Växjö, utan examen och med en obetald räkning för mathållningen under föregående höst.³⁶

Skrev gjorde han redan som skolgosse. Hans verk från denna tid omfattade såväl poesi som dramatiska verk och en skoltidning.³⁷ Enligt Ernst Beckmans Rydbergsminnen, uppenbarligen baserade på vad denne själv berättat, skulle han också, för att hjälpa upp sin ekonomi, redan då ha lämnat bidrag till Jönköpingsbladet.³⁸ Från Växjötiden finns däremot inte många spår av författande. Undantaget är två gravkväden som publicerades anonymt i Wexjö-bladet hösten 1846; båda gällde kamrater som hade dött i den "gångse gastriska rötfebern".³⁹

När Rydberg våren 1847 lämnar gymnasiet, så hoppas han att till hösten kunna fortsätta till universitetet i Uppsala och där ta sin studentexamen.⁴⁰ Men så blir det inte. Från Växjö beger han sig till Jönköping, där han får anställning på Jönköpingsbladet, som under Johan Sandwalls ledning gjort sig känd som en av landets radikalaste tidningar. I slutet av 1848 avvecklar Sandwall sina engagemang i Jönköping och köper Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning. Rydberg följer med honom men får våren 1850 lämna tidningen efter en redaktionskonflikt. Han har under tiden fortsatt sina studier och hoppas fortfarande kunna ta sig in på något av universiteten. Vägen går via Jönköping, där han hösten 1850 och våren 1851 åter arbetar på Jönköpingsbladet, nu under A. W. Strehlenert. I juni 1851 kommer han till Lund med två riksdaler på fickan, tar sin studentexamen men tvingas komplettera den i december innan han kan börja studierna; under mellantiden försörjer han sig som informator. Våren 1852 läser han juridik, men efter att ha svultit, frusit och vigilerat sig igenom en termin tvingas han åter ge upp och lämnar staden. Han får en informatorsplats i Göteborg och hoppas kunna återvända till Lund för att avsluta en juristexamen. Lönen räcker dock inte ens till att hantera de skulder han dragit på sig, och under ett par år hotas han av

rättsliga åtgärder innan han räddas av sina syskon. Hjälpn kommer dels från Hedvig i Amerika och dels från Carl August som, sedan hans bageri gått omkull, med stor energi tagit sig igenom seminariet i Skara, uppmärksammats av folkskolepionjären Torsten Rudenschöld, fått plats vid dennes mönsterskola på Kållandsö, och därigenom förts samman med den pedagogiskt intresserade redaktören S. A. Hedlund,⁴¹ som tagit över Handelstidningen och nu uppvaktar Rudenschölds dotter Stina. Ungefär samtidigt som Viktor blir skuldfri (våren 1854) skaffar brodern en ny informatorsplats åt honom på Kållandsö. Själv drar han vidare till Göteborg, där Hedlund har ordnat en lärartjänst. Viktors planer har under tiden svängt åt det tekniskt-matematiska hållet, där den förväntade utbyggnaden av järnvägen öppnar utsikter. Problemet att finansiera en utbildning vid någon av rikets ingenjörsskolor tycks dock lika svårlöst som tidigare, och när Hedlund (efter böner från Carl August) i början av 1855 erbjuder ett vikariat på Handelstidningen, med möjlighet till förlängning, så tackar han efter viss tvekan ja, "emedan en fattig fan [...] måste gripa Tillfället i luven; annars torde det aldrig erbjuda sig mer".⁴²

Om Rydbergs författarverksamhet under den här tiden är inte mycket känt, utom att han publicerade tre följetonger i Jönköpingsbladet - den anonyma "Wampyren" från 1848 samt de under signaturen "V. Rbg" publicerade "Ett äventyr i finska skärgården" (1850) och "Positivspelarna" (1851) - samt några korrespondenser till olika tidningar.⁴³ Vi vet också att han arbetade på en roman med titeln "Benoni Strand", eftersom ett manuskript till inledningskapitlen är bevarat. Men det finns ingen förstahandsinformation om hur och när och varför han skrev. Däremot berörs saken i några brev som skrivits av andra, främst av hans bror i dennes brevväxling med J. G. Winnberg. Det första är från 4.2.1851, när Carl August just anlänt till seminariet i Skara. Han kommer från Jönköping och har färsk information om broderns aktiviteter:

Bror Victor vistas för närvarande i Jönköping. Han ämnar sig till Uppsala när sjön blir öppen, han har skrivit och håller på och skriva följetonger för att förtjäna till sin

Uppsalafärd, i Jönköpingsbladet pågår en som heter "Positivspelarne", i Handelstidningen kommer snart en: "Göteborgsskizzer" och till Aftonbladet har han en Roman i fyra delar nära färdig som heter "Brott och Vedergällning" första delen är uppskickad till Hierta, som lovat att när alla delarna anländer betala den med 250 Rd. Jag har läst de två första delarna och om även en annan än min bror vore författaren, måste jag hänföras därav och beundra det lätta skrivsätt och snille som där verkligen framlyser.⁴⁴

Men romanen åt Aftonbladet blev aldrig klar, och inga spår av den har bevarats. Inte heller kom några "skizzer" i Handelstidningen, såvida inte avses de "följetongsartiklar, tillskarvade av Liber" som gick där när Carl August skrev sitt brev.⁴⁵ Överhuvudtaget måste utfallet ha blivit måttligt, eftersom Rydberg anlände nästan pank till Lund några månader senare. Kanske hade det mesta gått till de nya kläder han blev bestulen på strax efter ankomsten.⁴⁶

Nästa gång vi hör talas om Viktors skrivande är i juli 1854, när de två bröderna åter fått chansen att träffas, på Kållandsö i april samma år:

Hans förut nedstämda lynne, som hindrat honom att skriva, är nu försvunnet och hans förra levnadsfriskhet återuppvaknat. Han arbetar också på en större Tendens-Roman, för vilken han redan blivit erbjuden högsta honorarium, som gives både i HandelsTidn. och Aftonbladet. Vi få se i vilken Tidn. den kommer. [...] Victor har läst betydligt på sina blivande examina, så att i samma stund han fått nog mynt, ämnar han helt hastigt taga först Hovrättsexamen och sedan reser han till Marieberg för att ta Mariebergsexamen, vilken han tror sig vara vuxen [...]⁴⁷

Den omnämnda romanen torde ha varit "Benoni Strand", och antagligen var det dess inledningskapitel som skickats till tidningarna.⁴⁸ Man observerar att romanen och de erbjudna

honoraren nämns i anslutning till Viktors planer att fortsätta sina studier; antagligen var avsikten, precis som 1851, att skriva ihop pengar till att finansiera dem. Eller var det åtminstone så han *motiverade* verksamheten inför sin bror. En vidare syn på författarskapets möjligheter finner man i det brev som Viktors vän Mauritz Liberg skickar till honom från sin sjukbädd senare samma månad:

Du lycklige, som efter vad jag har hört, håller på med en stor tendensroman. Åh, jag är viss, att om du rätt lägger an all din förmåga därpå, skall den romanen göra dig ett namn. Jag vet att du frågar ej efter det i och för "ett frejdat namn" skull, men du inser alltför väl, att ett sådant kan förskaffa dig succés i världen och öppna alla dörrar och hjärtan för dig där. Kommer nu därtill det bästa av allt, att kunna bereda en stor och vacker idé inträde i människornas hjärtan, då är en författare en bra lycklig människa.⁴⁹

Upplysningarna hade Liberg säkert fått av Carl August, som fungerade som hans stöd och själasörjare.⁵⁰ Men det är lätt att tro att Libergs drömmar om författarskapet speglade Rydbergs egna; de bör haft tid att prata ihop sig när de var rumskamrater i Lund och drivkrafter i det litterära sällskapet "Sjustjärnan" där.⁵¹

Broderns rapporter kommer från de perioder han haft möjlighet att träffa Viktor. Antagligen har denne försökt skriva även dessemellan, trots sitt "nedstämda lynne". Klart är i alla fall

- att Rydberg under perioden 1848-55 arbetat på en rad litterära texter avsedda att publiceras i dagstidningars följetonger,
- för att finansiera studier ledande till något "borgerligt" yrke;
- att smakprov skickats till flera tidningar, bland annat Sveriges då ledande, Aftonbladet, och därvid enligt uppgift mottagits positivt,

- men de enda bidrag som fullbordades var de som skrevs åt Jönköpingsbladet när han var anställd där,
- och målet att via skrivandet finansiera studier uppfylldes inte.

---

1 Insändare från signaturen A-m i *Aftonbladet* 28.12.1895.

2 Torsten Fogelqvist, *Till Viktor Rydbergs minne*, Stockholm 1928, s. 7.

3 Per Meurling, *Marxism och humanism*, Stockholm 1936, s. 105.

4 Det finns även en kortare version av biografien, Karl Warburg, *Viktor Rydberg. Hans levnad och diktning*, Stockholm 1913, som i några fall innehåller ny information.

5 J. Viktor Johansson, "Viktor Rydberg och typografien", i: *Göteborgsstudier tillägnade Sverker Ek*, Göteborg 1954, s. 231-249 samt "Singoalla i bokhistorisk belysning", idens. *Boksamlade och forskning. Valda uppsatser som minnesskrift*, Göteborg 1971, s. 201-228 och 396.

6 "Ett större arbete": se Johansson, "Singoalla i bokhistorisk belysning", s. 396.

7 Se brev VR till Elisabeth Kjellberg 21.6.1889 (*Brev*, III, s. 95). - I Rydbergs anteckningsbok nr 17a (KB, L40:17a) har han, troligen under hösten 1868, påbörjat en inventering av brev i sina gömmor. Av de 135 som där listas finns 105 (78 %) kvar i KB:s samling (L40:160).

8 Om Susen Rydbergs brevensningar se Agnes Langenskjöld, "Skall vi bränna breven?", *Svensk litteraturtidskrift* 22(1959) s. 180-182 och "Det är svårt att bränna brev", *Svensk litteraturtidskrift* 24(1961) s. 94-96 samt Tore Lund, "Rydbergs. En släkt och ett nätverk", *Veritas* 29(2014) s. 27 f. och 43 f.

9 Informationen är sammanställd ur *Nordisk familjebok*, 1:a upplagan ("Krona", "Riksdaler", "Myntsystem", "Banko" och "Skilling"), *Svenska Akademiens ordbok* ("Riksdaler"), *Gyldendals store danske encyklopedi* ("Rigsdaler"), Wikipedia ("Svenska mynt") och webbplatsen www.sedelmynt.se.

10 Brev C. A. Rydberg till J. G. Winnberg 19.1.1852, 10.10.1853 och 15.3.1854.

11 Brev C. A. Rydberg till J. G. Winnberg 13.8.1852.

12 Statistiska Centralbyrån, www.scb.se (Levnadskostnadsindex, historiska tal).

13 Se Gunnar Petri, *Författarrättens genombrott*, Stockholm 2008.

14 Petri s. 301.

15 Tryckfrihetsförordningen §1:3, i den form den fått efter riksdagarna 1840-41 och 1844-45. Se Petri s. 301. - Lagen kunde tolkas som att även mer omfattande litterära arbeten, tryckta i följetongen, fick lånas av andra dagblad. Enligt Ingemar Oscarsson ("*Fortsättning följer*". *Följetong och fortsättningsroman i dagspressen till ca 1850*, Lund 1980) var detta också en allmänt accepterad praxis.

16 I och med att denna ändring behövde man inte längre göra skillnad på "dagblad" och seriösa "tidskrifter", utan kunde behandla alla periodiska skrifter lika.

17 Petri s. 308-317, Johan Svedjedal, *Bokens samhälle*, I, s. 46-48.

18 *Svensk författningssamling* (SFS) 1877:42 (Norge) och 1879:58 (Danmark).

19 Svedjedal, *Bokens samhälle*, I, s. 46-48

20 Svedjedal, *Bokens samhälle*, I, s. 46 ff. och II, s. 589 ff.

21 Hela detta avsnitt är byggt på Axel Forsström, *Viktor Rydberg. Barndom och ungdom 1828-1855*, Lund 1960.

22 Stavningen "Victor" är den som står i kyrkboken. Rydberg själv övergick 1873 till stavningen "Viktor", och jag använder genomgående denna namnform, utom i citat,

där ursprunglig stavning behålls.

23 Om Rydbergs föräldrar och familjens ekonomi: Forsström, s. 9–38. Brödernas skolgång: s. 70.

24 Forsström s. 41 och 46–67.

25 Om Viktors syskon se Tore Lund, "Rydbergs. En släkt och ett nätverk".

26 Om Ahlstedt och utackorderingen, se Forsström s. 47 och 56. Om Ahlstedts planer för Rydberg, se Ernst Beckman, "Ur ett skaldelif", *Ord och bild* 4(1895) s.485. Om Sara Ottergren som fostermor se Forsström s. 64 f. och Beckman s. 484.

27 Forsström s. 56.

28 Forsström s. 48–52 och 56–58.

29 Forsström s. 48–52 och 56–58.

30 "Lärdomsskolan" omfattade fem klasser plus en "förberedande". Rydberg gick om en klass, så utbildningen tog honom sju år, från hösten 1838 till våren 1845. – Om lärdomsskolan och dess mål att lägga grunden till "den vetenskapliga bildning, vilken sedermera fullföljes vid högskola", se *Nordisk familjebok*, första upplagan, bd 10 (1886) sp. 437 ff. – Om skolans stöd till Rydbergs skolgång: Forsström s. 86; om att han fick gå om tredje klassen s. 79. Forsström misstänker att Rydbergs teaterintresse stört studierna, "han skrev detta år (1841) inte mindre än 18 skådespel."

31 Forsström s. 58.

32 Forsström s. 90 f.

33 Forsström s. 97 ff. (konditioner och boende), s.60 och s. 86 (inkomster).

34 Forsström s. 74.

35 Forsström s. 188 f.

36 Om Rydbergs ekonomi under Växjötiden se Forsström s. 203–205. Om låneförsöket se även Beckman s. 487.

37 Forsström s. 86–90, 140–156.

38 Beckman s. 486. Beckman var Rydbergs granne i Djursholm på 1890-talet.

39 Forsström s. 193 f.

40 Forsström s. 109. – Studentexamen var vid denna tid något man avlade vid universitetet för att få rätt att skriva in sig som student. Att dessförinnan ha avlagt avgångsexamen vid gymnasium var önskvärt, men inte nödvändigt. Se *Nordisk familjebok*, band 15 (1891), "studentexamen".

41 Hedlund (1821–1900) hette Sven Adolf men benämndes allmänt med den förkortade förnamnsformen, en praxis som också jag har följt.

42 Kondenserad version av Forsström s. 209–380. Om ingenjörsskolorna: brevet från Mauritz Liberg till VR 26.7.1854; han hoppas där att denne skall lyckas med sina stormlöpningar mot dessa "din lyckas förskansningar". Det avslutande citatet: Viktor Rydbergs brev till C. A. Rydberg 2.2.1855 (*Brev*, II, s. 2).

43 Om korrespondenserna se Forsström s. 246 och 295, om följetongerna s. 229– 235 och 274–284.

44 Brevet citerat efter Forsström (s. 284). – Om Rydberg verkligen hade lyckats få ut 250 kr från Aftonbladet, så hade varit honom till god hjälp på universitetet. Hans bror uppgav sig ha klarat sin seminarieutbildning i Skara (1 år och 5 månader) på 357 kr (brev C. A. Rydberg till J. G. Winnberg 13.8.1852).

45 GHT 22.1–8.2.1851. "Liber" var signatur för Rydbergs vän Mauritz Liberg, och "artiklarna" kan ha varit ett samarbetsprojekt dem emellan. Se Tore Lund, "Den rysliga revolutionen i Bracksjö", *Veritas* 35(2020) s. 29–43.

46 Brev C. A. Rydberg till J. G. Winnberg 6.7.1854.

47 Brev C. A. Rydberg till J. G. Winnberg 6.7.1854. Marieberg var den militära ingenjörsskolan.

- 48 Forsström s. 371–378 och där anförd litteratur.
- 49 Brev Mauritz Liberg till VR 26.7.1854.
- 50 Forsström s. 360. Liberg dog i tbc några veckor senare.
- 51 Om Liberg och Sjustjärnan i Lund se Forsström s. 292–316.

B. Kronologi (1855–1895)

Nedan följer en kronologiskt strukturerad översikt av det rydbergiska författarskapets materiella sida – dess ekonomi och fysiska produkter. Kapitlet är långt men går att hoppa över. Den som inte vill fördjupa sig i detaljer om enskilda verk, utan bara är intresserad av den samlade bilden av Rydbergs inkomster och marknadsrelationer, kan istället gå direkt till del C.

b.1 Arbete på Handelstidningen (1855–1859)

I början av 1855 erbjuds Rydberg ett sommarvikariat på Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning (till vardags kallad Handelstidningen). Avsändare är tidningens redaktör, S. A. Hedlund. Den som skall ersättas är utrikesredaktören C. J. Lindskog, som behöver vårda sin hälsa under några månader; att Rydberg får chansen beror (enligt Warburg) dels på böner från hans storebror Carl August (se a.7), och dels på Hedlunds uppfattning (baserat på ett insänt manuskript) att Rydberg är "en ganska utmärkt författare". Dessutom känner han Lindskog sedan en tidigare sejour på tidningen 1849–50. När sommaren är slut får Rydberg en fast tjänst, med ansvar för följetongen och teaterbevakningen.¹ Plus övriga förekommande sysslor – redaktionen består av bara sju personer.² Handelstidningen är Sveriges största landsortstidning, den enda sexdagarstidningen utanför Stockholm, och fram till 1859 ensam dagstidning i Göteborg. Upplagan når 1857 3 000 exemplar; bara Aftonbladet är större.³ – Rydbergs ingångslön blir 100 kronor i månaden (se c.1.2).

b.2 Följetongsredaktör (1855–59)

Att fylla tidningens följetong blir Rydbergs huvuduppgift fram till hösten 1859.⁴ Hans egna texter står för ungefär 30 % av innehållet; resten utgörs främst av översättningar från tyska och franska. Svenska originalverk av andra författare försvinner nästan helt, efter att tidigare ha varit vanliga; gissningsvis beror det på att hans tjänst är nyinrättad och att de medel som tidigare gick till honorar nu används till hans lön. Tre av de verk han översätter är av romanformat: "De fridlöse på Java" av Joseph Méry⁵ (1856) samt "Den vansinnige från S:t James" (1856) och "Baron Brandau och hans junkrar" (1858) av Philipp Galen.⁶ Alla tre ges 1860–61 ut av Göteborgsförläggaren C. F. Arwidsson som delar i serien *Salongsbibliothek af svensk och utländsk romanlitteratur* (se d.2). Om Rydberg fick ersättning för detta är inte känt.

b.3 De vandrande djäkne (1856)

Rydbergs första egna bidrag till följetongen publiceras 2 april – 5 maj 1856 under titeln *De vandrande djäkne. Bondhistoria af Agricola*. Han tycks inte ha gjort några försök att publicera verket utanför tidningen; att det var han som skrivit det blir inte offentligt förrän 1875.⁷ 1892 berättar han för Ola Hansson att han vägrat en förläggare tillstånd att ge ut detta "i hast hopkomna omogna arbete".⁸ 1894 föreslås att berättelsen skall ingå i klippboken *Varia*, men Rydberg vill spara den till en "särskild bok, enär han först vill arbeta om den".⁹ Han dör dock nästa år, och omarbetningen genomförs inte.

b.4 Fribytaren på Östersjön (1857)

Rydbergs nästa bidrag till följetongen, den historiska äventyrsberättelsen *Fribytaren på Östersjön* – med undertiteln *svensk originalroman* – går från 9 januari till 26 maj 1857. Det undertecknas i sista avsnittet med namnet

Victor Rydberg och blir därigenom hans officiella debut som författare. Det trycks från starten för utgivning även i bokform; för att samma sats skall kunna användas sätts följetongen i fyra spalter mot normalt tre.¹⁰ Boken kommer ut i slutet av juli hos Adolf Köster, en Göteborgslitograf som även driver förlagsverksamhet i liten skala.¹¹ Den omfattar knappt 400 sidor (25 ark) och säljs för 3 kr. Rydberg uppger i ett samtida brev att han tjänat 400 kr på *Fribytaren*.¹² Överenskommelsen med Köster gäller även rätten till eventuella framtida upplagor (se d.1). I oktober 1860 säljer Köster sina förlagsrätter och restupplagor till bokhandlaren Hjalmar Ewerlöf i Helsingborg. De sista exemplaren av *Fribytaren* säljs troligen hösten 1861.¹³

b.5 Tomtebissen (1857)

Parallellt med färdigställandet av *Fribytaren* är Rydberg engagerad i utgivningen av en satirisk tidskrift, *Tomtebissen*. Det första numret kommer 5 januari 1857; som tidskriftens redaktörer presenterar sig Victor Rydberg och Jonas Philipsson – båda anställda på Handelstidningen. Enligt en uppgift från Birger Schöldström ingick även teatermannen och pjäsförfattaren Frans Hedberg i redaktionen;¹⁴ det var troligen han som stod för tidskriftens fasta teaterkolumn.

Tomtebissen klarade bara en årgång om 24 nummer. Rydbergs bidrag är inte signerade, men enligt bevarade listor skrev han 39 artiklar, varav 29 i nr 1-9 (t. o. m. 11 maj) och 10 i nr 14-20.¹⁵ I ett brev från augusti 1857 uppger han att han visserligen varit med och grundat tidskriften, men att han "strax därefter" utträtt ur dess redaktion, emedan "åtskilliga omständigheter" hindrat honom att stanna kvar; "dock skrifer jag stundom [...] en och annan artikel".¹⁶ Statistiken över hans bidrag tyder på att han lämnade redaktionen i maj; fram till dess hade han stått för nära hälften av tidskriftens innehåll, och nästan all dess